

// Глобалистика. Энциклопедия. – М.: Книжный дом, 2003. – 584 с.

6. Об искусстве. – М.: Искусство, 1993. – 703 с.

7. Утюж І. Г. Освіта в інформаційному суспільстві / І. Г. Утюж // Філософсько-антропологічні студії 2008. – К.: Стилюс; Д.: ДНУ, 2008. – С. 254–260.

8. Філософія: словник-довідник: навч. пос-к / за ред. І. Ф. Надольного, І. І. Пилипенка. – К.: НАК ККіМ, 2011. – 480 с.

References

1. Bilogur V., Makarenko S. Formuvannya svitogljadnoї kul'turi studentiv jak osnova upravlinnja procesom stanovlennja ihn'oi sistemi cinnostej / V. Bilogur, S. Makarenko // Vishha osvita Ukraїni. – 2011. – № 1. – С. 93–99.

2. Vasil'chenko R. V. Svitogljadna kul'tura: transformacii ta perspektivi rozvitku u dobu globalizacii / R. V. Vasil'chenko // Grani. – 2012. – № 10 (90). – С. 42–44.

3. Zjazjun I. A. Konceptual'ni zasadi teorii osviti v Ukraїni / I. A. Zjazjun // Pedagogika i psihologija profesijnoi osviti. – 2000. – № 1. – С. 12–13.

4. Kutjrev V. A. Krik protiv nebytija / V. A. Kutjrev // Voprosy filosofii. – 2008. – № 8. – С. 60–72.

5. Mironov V. V. Kommunikacija global'naja / V. V. Mironov // Globalistika. Jenciklopedija. – М.: Knizhnyj dom, 2003. – 584 s.

6. Об искусстве. – М.: Искусство, 1993. – 703 с.

7. Utjuzh I. G. Osvita v informacijnomu suspil'stvi / I. G. Utjuzh // Filosos'ko-antropologichni studii 2008. – К.: Stilos; D.: ДНУ, 2008. – С. 254–260.

8. Filosofija: slovník-dovídnik: navch. pos-k / za red. I. F. Nadol'nogo, I. I. Pilypenka. – К.: НАК ККіМ, 2011. – 480 с.

Chuprinova N. Y., candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Social and Legal Disciplines in the Academy of the Interior Troops of the MIA of Ukraine (Ukraine, Kharkov), chuprinova_n@ukr.net

Culture worldview formation of the future officers of the Interior Troops of the MIA of Ukraine in the information society

This article examined the concept "information society" and "culture worldview", analyzed the impact of the information society on the culture worldview formation of the future officers of the Interior Troops of the MIA of Ukraine, defined the role of the philosophical and liberal sciences.

Keywords: information society, worldview, culture worldview, mass media, fragmentation, virtual communication, humanization, humanitarianism, education, philosophical and liberal sciences.

Чупринова Н. Ю., кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры социальных и правовых дисциплин, Академия ВВ МВД Украины (Украина, Харьков), chuprinova_n@ukr.net

Формирование мировоззренческой культуры будущих офицеров внутренних войск МВД Украины в условиях информационного общества

Рассмотрена суть понятий "информационное общество", "мировоззренческая культура", проанализировано влияние информационного общества на формирование мировоззренческой культуры будущего офицера ВВ МВД Украины, определена роль дисциплин социально-гуманитарного цикла в этом процессе.

Ключевые слова: информационное общество, мировоззрение, мировоззренческая культура, средства массовой коммуникации, фрагментация, виртуальная культура, высшее образование, дисциплины социально-гуманитарного цикла.

* * *

УДК 162.5

Бондажевська Л. С.
аспірантка кафедри логіки, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), ludochk@mail@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ПОМИЛКА" В ПРАГМА-ДІАЛЕКТИЦІ ТА КОНЦЕПЦІЇ ВУДСА-ВОЛТОНА

У сучасній теорії аргументації проблема визначення поняття "помилка" є і досі актуальною. Найбільш розробленою нині вона є в рамках прагма-діалектичного підходу та концепції Вудса-Волтона. Більшість досліджень цього питання відбуваються в рамках лише одного з цих напрямків, проте для отримання результатів варто поєднати їх. Автор проводить порівняння

між визначенням поняття помилка в прагма-діалектиці та концепції Вудса-Волтона за такими критеріями: особливості витлумачення аргументації; визначення поняття помилка; раціональність як характеристика суб'єктів комунікації. У прагма-діалектичному описі "критичної дискусії" помилка розглядається як порушення правил її ведення, у концепції Вудса-Волтона – як непродуктивне використання пізнавальних здатностей людини. Пропонується розглядати поняття "помилка" в контексті норм, правил та принципів, які є характерними для певного виду діалогу. Одні і ті ж приклади неправильних схем міркувань можуть класифікуватись як помилка та як аргумент.

Ключові слова: аргументація, види діалогів, Дж. Вудс, Д. Волтон, критична дискусія, помилка, прагма-діалектика.

У повсякденному вжитку слово "логіка" найчастіше вживається для позначення певного ходу думки, послідовності побудови міркування. Для більшості людей "мислити логічно" означає послідовно, несуперечливо та ясно висловлювати свої думки. Якщо людина мислить використовуючи нестандартні схеми міркувань, її значно складніше зрозуміти. Вивчення головних схем міркування людей – це справа логіки. Проте у логіці і досі не створено чіткого уявлення про помилки в аргументації людей. У теорії аргументації найбільш розроблені на сучасному етапі є прагма-діалектичний підхід та концепція Вудса-Волтона. Проблемами визначення помилок в аргументації були зацікавлені Д. Волтон, Дж. Вудс, Ч. Геблін, Р. Гроотендорст, Ф. ван Еемерен та багато інших дослідників. Ними було розглянуто значну кількість прикладів аргументацій, які здаються правильними, хоча такими не є, було запропоновано моделі процесу аргументації. Проте залишається невирішеним питання про створення єдиної системи класифікації помилок, немає універсального їх визначення.

Основна мета цієї статті – проаналізувати деякі особливості прагма-діалектичного підходу та Вудса-Волтона (зокрема – раціональність суб'єктів та визначення "помилки", перспективи застосування на практиці).

У обох цих напрямках модель аргументації будується на засадах раціональності поведінки учасників спілкування, проте є деякі розбіжності у тлумаченні. У статті пропонується порівняти прагма-діалектичний підхід та концепцію Вудса-Волтона за такими критеріями:

1. особливості витлумачення аргументації;
2. визначення поняття "помилка";
3. раціональність як характеристика суб'єктів комунікації.

У рамках логіки як науки головна увага приділяється правильності схеми міркування. Лише в середині ХХ ст. починається інтенсивний розвиток теорії аргументації. У зв'язку з цим виявляються такі аспекти діалогічності людського спілкування як мотиви, цілі, обґрунтованість та ймовірнісний характер деяких висновків. Саме тому, на мою думку, відбувається переосмислення поняття "помилка" в зв'язку з аргументативним контекстом. Тлумачення помилок в аргументації і досі є актуальним та неоднозначним, проте варто звернути увагу на основні особливості існуючих підходів.

Протягом останніх років значна кількість праць стосувалась не стільки спроб визначити поняття "помилка" в аргументації, скільки опису моделі спілкування, дотримуючись якої можна досягти взаємопорозуміння. Зокрема, представниками прагма-діалектичного підходу було запропоновано термін "критична дискусія", який фактично описує модель суперечки, спрямовану на подолання розходження в думках. Особливостями цієї моделі є регламентованість процедури обґрунтування та критики тези, обов'язків антагоніста та протагоніста,

раціональність учасників суперечки. Критична дискусія проходить чотири стадії: конфронтації, відкриття дискусії, стадія аргументації, закриття дискусії. Помилками вважається будь-яке порушення правил. Переваги такої моделі у тому, що в результаті дотримання правил ведення критичної дискусії ми можемо подолати розходження в думках. Проте застосувати таку модель можна лише у випадку штучно змодельованої дискусії, наприклад, у суді, чи для політичних дебатів та ін. Звичайно, критична дискусія це ідеал, реалізувати який дуже складно. Проте маючи взірць можна оцінити реальні суперечки.

Щодо моделі комунікації, запропонованої Вудсом та Волтоном, то вони пропонують розглядати всі форми спілкування людей. Волтон пропонує розглядати 5 видів діалогів в залежності від цілей та форми [8, с. 134]:

1. діалог–переконання(підвидом якого можна вважати критичну дискусію);
2. діалог–пошук інформації;
3. переговори;
4. розпитування (зокрема, наукове чи публічне);
5. еристичний діалог.

Такий підхід охоплює усі види аргументації, проте саме через це концепція виявляється складною і потребує відповідного високого рівня теоретизації та поки що залишається цілий ряд невирішених питань, одним з яких є розробка “теорії помилок”. Також дещо ускладнює ситуацію той факт, що Вудс та Волтон не пропонують єдиної класифікації діалогів, проте їх підходи можна узагальнити, розглянувши класифікацію в залежності від цілей промовця.

Проблема визначення помилок, на сучасному етапі не може бути вирішена в рамках лише теорії комунікації, риторики, логіки чи будь-якої іншої сфери дослідження, а має розглядатись у контексті багатоаспектності спілкування людини як раціональної істоти.

Для аналізу помилок недостатньо лише логічного аспекту. Треба додати риторичний та психологічний [6], філософський (а саме–теорію мовленнєвих актів та ін.), розглядати аргументацію в контексті спілкування. У процесі дослідження помилок в аргументації ми маємо відшукати відповіді на основні запитання, які зроблять можливою побудову “теорії помилок”, як специфічної галузі дослідження, а саме [12, с. 1]:

- Що таке помилка?
- Які основні завдання має вирішити теорія помилок
- Які ресурси (підгрунття) потрібні для помилок
- Які специфічні методи теорії помилок
- Який зв’язок існує між теорією помилок та неформальною логікою
- Яким є основне завдання неформальної логіки, враховуючи можливий внесок теорії помилок

Зрозуміло, що “теорія помилок” не є теорією в загальнонауковому сенсі, проте саме такий термін було запропоновано Ч. Гемблінгом, тому більшість дослідників застосовують його і нині. Досить міцно у підручниках з логіки закріпилась традиція висвітлювати тему логічних помилок у вигляді списку прикладів, каламбурів, анекдотичних ситуацій, пов’язаних з використанням гри слів. Проте, на мою думку, можливе дещо інше тлумачення тих самих прикладів, як опису деяких особливостей раціональної істоти, тих випадків, коли людина,

потрапляє у пастки, керуючись лише звичними схемами сприйняття. Знаючи особливості свого розуму, ті ситуації, коли він може зробити помилкові висновки, ми можемо перейти на інший рівень спілкування та передачі інформації. Хоча тут постає “дилема помилок”, описана Д. Вудсом, адже якщо людина ненавмисно використовує неправильне міркування в якості аргументу це ще не є помилкою.

У прагма–діалектиці та концепції Вудса–Волтона пропонується розглядати процес обґрунтування як елемент комунікації двох (або більше) раціональних суб’єктів. Усі запропоновані моделі діалогу (суперечки) базуються на певному уявленні про розумність та інтуїтивну прийнятність обраних правил. Відповідно, і помилки розглядаються як недотримання стандартів розумної поведінки, які притаманні для діалогів певного виду. Проявом раціональності учасників дискусії є те, що вони усвідомлюють необхідність дотримання десяти правил ведення критичної дискусії та чотирьох правил комунікації.

Так як і в прагма–діалектиці, у концепції Вудса–Волтона передбачається раціональність суб’єктів. Окрім того, Вудс розглядає специфічні здатності людської свідомості, які є необхідними для виживання людського виду (неправильне використання яких призводить до помилок).

Цікавим є те, що класифікація діалогів впливає на визначення помилок. Наприклад, Д. Волтона в процесі спілкування може мати місце перехід від одного типу діалогу до іншого (dialectical shift), і помилкою вважається неочевидний або неясний крок, або навмисне використання неправильних аргументів зі списку 18.

Д. Вудс розділяє діалоги на 2 основні види (виходячи з аристотелівського уявлення про еристичну та діалектичну аргументацію): спрямовані на отримання істинних знань та стратегічно–раціональні (спрямовані на переконання) [12, с. xxvi]. Маючи різні цілі, людина послуговується різними критеріями підбору аргументів, тому і помилки будуть різними. Одна і та ж схема міркування може класифікуватись і як помилка, і як хороший аргумент.

Наприклад, схема міркування “багато запитань”. Якщо відбувається спілкування між двома людьми, які розуміють усі рівні контекстів, характерних одне для одного, то така схема не буде нести ускладнення для взаємопорозуміння, навпаки, спростить його. Якщо діалог відбувається у формі запитання–відповідь і всі запитання є складними, то в результаті ми не отримуємо жодних знань про конкретні твердження [12, с. xxv]. Адже відповідь буде “так” чи “ні”, і буде лише дещо звужувати можливий перелік альтернативних станів опису реальності.

Дослідники теорії помилок, на нашу думку, мають звертати увагу на те, що весь аристотелівський список (який Вудс розширює до 18 помилок) може бути або як помилкою, так і аргументом, в залежності від обставин. Саме тому, ми маємо аналізувати якомога більшу кількість конкретних випадків використання таких міркувань, враховуючи контекст їх вживання.

Запитання, що стоять в основі теорії помилок – це вивчення використання неправильних схем аргументів, більшість з яких містять у собі міркування з порушенням законів логіки. Неправильні аргументи не завжди є

хибним, твердження, які містяться в них мають ймовірність бути істинними чи хибними. Адже розумно використовувати певні приклади аргументів для досягнення своїх атлетичних (визначення що є істинним, правдивим) та стратегічних задач [12, с. xxvi], та не завжди ці аргументи будуть побудовані у вигляді дедукції. Значний відсоток людського знання має якраз ймовірнісний характер, тому ми не можемо відкидати можливість його використання.

Побуває неправильне уявлення про те, що помилка – це хибне твердження (положення), яке є широко розповсюдженим. Також існує другий варіант тлумачення помилок: як аргументації (ходу міркування), що здається нам коректним, і в результаті його прийняття ми даємо згоду вірити в деяке положення.

Є випадки, коли неправильні міркування застосовують ненавмисно. Людина, яка їх припускається вважає такі міркування правильними та не бачить їх некоректності. У такому разі ці міркування є похибкою, промахом (*blunder, mistake*). Але коли помилкові міркування використовуються усвідомлено, має місце “помилка в аргументації” (*fallacy*). Саме помилки в аргументації цікавлять дослідників ще з часів античності, а зокрема – те, як їх можна усунути і чи можливо отримати якусь користь від їх використання, та яким чином можна вираховувати критерії розрізнення двох видів використання неправильних міркувань. Одним з запропонованих Вудсом критеріїв є повторюваність факту використання помилки, хоча практичне використання такого критерію є неможливим, адже якщо неправильний аргумент використовується навмисно, то в одній аргументації може бути поєднано декілька прийомів маніпулювання, але при цьому конкретний вид помилки не буде повторюваним.

Вудс розглядає помилки як ідеалізовані карикатури на той тип людських звичок у мисленні, які були необхідні нам для виживання у процесі культурної еволюції. Тому значущість помилок є похідною (вторинною) і цілком залежить від важливості звичок, від яких вони походять. Проте зараз, на мою думку, ми не можемо стверджувати, що помилки мають вторинне значення, адже сфера їх застосування значно збільшилася. Через опосередкованість людського спілкування виникають проблеми з передачею контекстів, що призводить до непорозуміння та ускладнення сприйняття аргументації.

Схожу думку висловлюють представники прагматичного підходу до аналізу аргументації. Зокрема, Емерен розрізняє 3 рівні контексту аргументації: мікро-контекст (лінгвістичний); мезо-контекст (ситуація, в якій відбувається розмова); макро-контекст (тип мовленнєвої активності) [2, с. 142]. Проте дослідження цього аспекту на сучасному етапі не є завершеним.

Звички людського мислення, від яких походять логічні помилки:

- здатність бачити значущість того, що відбувається та передбачати наслідки цих подій;
- здатність робити узагальнення з позитивних прикладів;
- здатність будувати примітивні індуктивні міркування;
- різні процедури епістемічного узагальнення (зокрема – знати те, коли можна покластись на слова іншого);

- вміння продукувати нове знання;
- засоби для розрізнення типових неясностей;
- зародки оцінки втрат на переваги задля задоволення власних інтересів (в тому числі і заходи для врегулювання конфліктів).

Цей список може бути розширеним, але всі наведені пункти певною мірою необхідні для збереження людського виду, адже вони є частинами пізнавального процесу раціональної істоти. Помилки Вудс розглядає як непродуктивне використання цих навичок. Тому єдине, що є спільним для всіх помилок – це порушення примітивних (базових) тематично-нейтральних когнітивних норм [12, с. 8].

Ми можемо розглядати помилки як порушення раціональних норм, необхідних для виживання людини. У той же час, ми не можемо заперечити, що іноді помилкові міркування можуть бути корисними. Ми маємо сприймати помилки як деякий побічний продукт людської раціональності, який слугує нам нагадуванням про те, що іноді, наприклад, наші індуктивні міркування є хибними, і що наше знання може бути правдоподібним, але не істинним.

Перш за все, варто зазначити, що у жодній із сучасних концепцій ми не можемо знайти універсального визначення помилок. Як правило, дослідники дають нам визначення дискусії, чи аргументації, пропонують певний набір правил та принципів, а її порушення кваліфікуються як помилка. На думку самих дослідників, теорія помилок не можлива поза теорією комунікації, діалогу, чи суперечки. Тобто, ми не можемо сприймати поняття “помилка” як загальне поняття, сформоване шляхом узагальнення. Це скоріше певний ситуативний концепт, значення якого цілком залежить від коректної моделі спілкування. Тому, побудувати єдину теорію помилок, в якій було б описано природу помилок, створено узагальнене поняття “помилка” принципово неможливо, і більш детально це пояснює Дж. Вудс у працях “Is theoretical unity of the Fallacies Possible” [11] та “Buttercups, GNP’s and Quarks: Are Fallacies Theoretical Entities?” [10]. Натомість, ми можемо дати визначення помилок в конкретній моделі аргументації.

Так у прагма-діалектиці помилка розглядається – як порушення правил ведення критичної дискусії, у концепції Вудса-Волтона, помилка це непродуктивне використання раціональних звичок людини. Існує класичний список помилок, запропонований Аристотелем та доповнений сучасними дослідниками, який складається з 18 типів міркувань, які можуть здаватись правильними, хоча такими не є. Основне завдання для подальших досліджень – надати критерії оцінки їх використання, об’єднати досягнення представників різних напрямів.

Наприклад, аргумент до сили може розглядатись як апеляція до інтересів людини (інтерес самозбереження, уникнути фізичного болю чи психологічного тиску). В такому разі, помилка “аргумент до сили” може бути інтерпретована як цілком зрозуміле і раціональне обґрунтування, наприклад, виконання моїх вимог спричинить твій фізичний біль. Для тебе невігдно зазнавати фізичного болю, адже це матиме негативні наслідки для твого здоров’я. Отже, з точки зору твоїх власних інтересів, виконання моїх вимог має очевидні переваги. Такий приклад показує нам те, що деякі види обґрунтувань, які раніше класифікувались як помилка, можуть

бути трансформовані у відповідності з правилами логіки. Варто лише відновити міркування в повному обсязі. Але у такому тлумаченні аргумента до сили є певний недолік: ми маємо справу з ситуацією в якій людина, до якої застосовано цей аргумент має обрати, яка з цінностей для неї є більш важливою, а це є суто суб'єктивним аспектом. Для прояснення ситуації варто навести приклад аргументу *ad basulum* та його оцінки у різних підходах до аргументації.

Уявімо собі ситуацію, в якій грабіжник каже своїй жертві: “Якщо ви не віддасте мені гроші, я вас вб’ю!” (Тут очевидним є вибір раціональної істоти, життя дорожче за гроші. Тому аргумент до сили діє однозначним чином). Але можливий і інший варіант, наприклад, коли батьки говорять своїй дитині наступне: “якщо ти не будеш мене слухати, я відлупцюю тебе ременем (поставлю в куток чи замкну під домашній арешт)”. У цьому випадку теж має місце аргумент до сили, але інтереси особи, яка чує такі слова не є очевидними і не можуть бути оцінені та порівняні однозначно. Тому, наприклад, Леві наголошує, що аргумент до сили може бути оцінений як індуктивне правильне міркування, висновки з якого мають ймовірнісний характер [6]. Окрім того, якщо розглядати аргумент як спосіб переконання, то аргумент до сили може бути ефективним, відповідно, його не можна вважати помилкою.

Д. Волтон також вказує на те, що аргумент до сили не є помилкою, адже може розглядатись як спосіб зупинити діалог та унеможливити подальше обґрунтування точки зору опонента. Таким чином, аргумент до сили – це прояв тактики залякування аудиторії з метою припинення діалогу. Відповідно, *ad basulum* можна класифікувати як специфічний тип аргумента, який може використовуватись у випадку дисбалансу сил учасників спілкування (коли один з співрозмовників має переваги).

А у концепції праґма-діалектики аргумент до сили не оцінюється як аргумент. Натомість оцінка висловів *ad basulum* розглядається як порушення правила свободи, тому, класифікується однозначно як помилка.

На мою думку, для отримання результатів у дослідженні проблеми помилок в аргументації варто звернути увагу на особливості тлумачення неправильних схем міркування, перейти від спроб дати визначення до систематизації випадків, коли їх варто уникати, а коли можна використовувати для досягнення цілей.

З усього вищезазначеного можна зробити наступні висновки: спосіб тлумачення та оцінки певного виду неправильних схем міркування може бути кардинально відмінним і залежить від норм раціональності поведінки осіб. В рамках праґма-діалектичного підходу раціональність учасників дискусії проявляється у слідуванні правилам ведення критичної дискусії. Вудс та Волтон розглядають раціональність як здатність обирати аргументи в залежності від цілей діалогу. Помилки у праґма-діалектиці це недотримання правил ведення критичної дискусії, у концепції Вудса-Волтона – непродуктивне використання пізнавальних здатностей людини. Відповідно, від того, що вважається принципами раціональної поведінки (тобто розумним), помилкою вважається їх порушення. Варто для найкращого розуміння цієї проблеми розмежувати випадки, в яких має застосовуватись та чи інша форма діалогу. Якщо ми маємо справу з передачею знань від однієї особи до іншої, або

з побутовим спілкуванням двох рівноправних учасників, доречно застосовувати модель, запропоновану Вудсом та Волтоном. Для вирішення суперечливих ситуацій, де має місце розходження в думках, зокрема і у правовій сфері, варто використовувати модель критичної дискусії, введenu в рамках праґма-діалектичного підходу. Проте у будь-якому випадку треба аналізувати яку саме модель аргументації доцільніше використовувати для досягнення своїх цілей, та робити цей вибір виважено, адже від цього залежить які аргументи будуть хорошими, а які помилками. Проблема узагальнення існуючих підходів та створення чітких критеріїв для визначення помилок в аргументації поки залишається відкритою, і має бути досліджена у майбутньому.

Список використаних джерел

1. H. van Eemeren, R. Grootendorst *Argumentation, communication, and fallacies: a pragma-dialectical perspective*, Routledge, 1992. – 236 p.
2. H. van Eemeren. In *Context. Giving Contextualization its Rightful Place in the Study of Argumentation // Argumentation, Volume 25, Number 2, May 2011.* – P. 141–161 (21).
3. van Eemeren, Frans H., Garssen, Bart, Meuffels, Bert *Fallacies and Judgments of Reasonableness Empirical Research Concerning the Pragma-Dialectical Discussion Rules / Series: Argumentation Library, Vol. 16, 2009, X.* – 220 p.
4. F. H. van Eemeren, P. Houtlosser *The contextuality of fallacies // Informal logic Vol. 27, No. 1 (2007).* – P. 59–67.
5. Hamblin C. L. (1970). *Fallacies.* – London : Methuen. – 347 p.
6. Levi, Don S. *The Fallacy of Treating the Ad Baculum as a Fallacy // Informal logic Vol. 19, Nos. 2&3 (1999).* – P. 145–159.
7. Powers L. H. *The one fallacy theory // Informal logic Vol. 17, No.2 (Spring 1995).* – P. 303–314.
8. Walton D. *Types of Dialogue, Dialectical Shifts and Fallacies // Frans H. van Eemeren, Rob Grootendorst, J. Anthony Blair and Charles A. Willard, eds., Argumentation Illuminated.* – Amsterdam, SICSAT, 1992. – P. 133–147.
9. Walton D. *Why Fallacies Appear to Be Better Arguments than They Are // Informal Logic, 2010, Vol. 30, No. 2.* – P. 159–184.
10. Woods J. *Buttercups, GNP's and Quarks: are the fallacies theoretical entities? // Informal logic, X, 2, Spring 1988.* – P. 67–76.
11. Woods J. *Is the theoretical unity of fallacies possible? // Informal logic {VI.2, Spring 1994.* – P. 77–85.
12. Woods J. *The Death of Argument. Fallacies in Agent-Based Reasoning, Kluwer Academic Publishers, 2004.* – 378 p.

Bondazhevska L. S., PhD student, Department of logic, Kyiv Taras Shevchenko National University (Ukraine, Kiev), ludochkamail@gmail.com

Features of the definition of “error” in the pragma-dialectics and the concept of the Woods-Walton

The headline of the article is “Features of the definition of “fallacy” in pragma-dialectics and in Woods-Walton approach”. The main idea of it is to show advantages and disadvantages of definition of fallacy in pragma-dialectics and Woods-Walton concept. The author draws attention to the fact that within this approaches is important rationality, reasonableness of participants of the discussion. Much attention is given to comparative analysis of such aspects as: interpretation of argumentation; definition of “fallacy”, according to the type of dialogue; the rationality of communication participants. In pragma-dialectics fallacy is a violation of the rules of critical discussion, in Woods-Walton approach fallacies are highly idealized, vivid symptomatology of basic rational misperformance. Author shows us fallacies not as purely negative phenomenon. The same example can be classified as an fallacy and an argument, according to the rules of a particular type of dialogue.

Keywords: argumentation, critical discussion, fallacy, pragma-dialectics, types of dialogue, D. Walton, J. Woods.

Бондажєвская Л. С., аспирантка кафедры логики, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), ludochkamail@gmail.com

Особенности определения понятия “ошибка” в праґма-діалектике и концепции Вудса-Уолтона

В современной теории аргументации проблема определения понятия “ошибка” является актуальной. Больше всего она разработана в рамках праґма-діалектического подхода и концепции Вудса-Уолтона, однако для решения поставленных задач необходимо объединить их результаты. Автор проводит сравнительный анализ праґма-діалектического подхода и модели Вудса-

Уолтона по следующим критериям: особенности понимания аргументации; определение понятия ошибка; рациональность как характеристика субъектов коммуникации. В прагма-диалектике ошибка понимается как нарушение правил критической дискуссии, в концепции Вудса-Уолтона – как непродуктивное использование познавательных способностей человека. Понятие “ошибка” должно быть рассмотрено в контексте норм, правил и принципов, характерных для определенного вида диалога. Одни и те же примеры неправильных схем умозаключений могут быть классифицированы как ошибка и как аргумент.

Ключевые слова: аргументация, виды диалогов, Дж. Вудс, Д. Уолтон, критическая дискуссия, ошибка, прагма-диалектика.

* * *

УДК 141 32

Мельник В. В.

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії,
соціально-політичних та правових наук,
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(Україна, Слов’янськ), melnik-filosof@mail.ru

ЕКЗИСТЕНЦІАЛ САМОТНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ПРОЗІ АНАТОЛІЯ ФЕДЯ

Актуалізується увага на екзистенціалові самотності у філософській прозі Анатолія Федя, що визначає її сутність та культурне оточення. Розглядається самотність яка невід’ємно пов’язана зі страхом, що породжує відчуття тривоги та жаху. Завданням є естетична спадщина А. Федя, що розкриває свій зміст тільки через іншу культуру, за принципом подвійного дзеркала (інша справа, якщо людина і культура постають проти існування “центру”, як у постмодернізмі). Тому самотність людини, культури (як спосіб і мета відкриття буття) є екзистенціально необхідною ланкою та умовою в довгому ланцюгу соціокультурних взаємозбагачень, культурних дій. Споконвічний трагізм людини полягає в тому, що часто боязнь самотності одного виду штовхає на відмову від суверенності ради ілюзії єднання, але, на жаль, із такими ж порожніми, ідентичними істами, тобто у володіння “поганою самотністю”.

Ключові слова: самотність, природа, свідомість, культура, людина, соціальний простір, рефлексія, світогляд, сутність.

На сьогодні самотність виступає одним із базових людських екзистенціалів, її онтологічною основою є повне або часткове відчуження людиною власної сутності; у сучасному пострадянському соціальному просторі самотність та пов’язані із нею страхи значною мірою зумовлені розривом суспільного просторово-часового континууму внаслідок загострення міжіндивідуального та міжнародного протистояння, характерного для конкурентного суспільства. Самітність є відчуттям, яке виражає вказані процеси. Невід’ємними ознаками самотності є відчуження та відчай.

Актуальною для самої людської свідомості самотність є природна і, яке супроводжує народження та розвиток людини доти, доки не прийде смерть, яка розкриває сутнісну суперечливість, парадоксальність та багатовимірність страху як соціального феномену в його антропологічних та екзистенціальних вимірах; страх як екзистенціал буденності, граничних ситуацій та граничного буття є важливим чинником життя соціуму.

Глибинні роздуми щодо значення самотності в суспільстві маємо у С. К’єркегора, М. Гайдеггера, Ж. Сартра, М. Бердяєва, К. Блюма, Д. Бохофнера, К. Брука, К. Бурдаха, Я. Буркхардта, М. Вовеля, А. Гагаріна, Р. Генона, А. Гуревича, М. Еліаде, О. Морозова, В. Соловйова, В. Янкелевича. К. Ясперс досліджує онтологічну самотність, яка пов’язана із переживанням власної кінцевості і лежить в основі особистісного буття людини. Особливо важливими є концептуалізація “граничної ситуації”, здійснена К. Ясперсом, та міркування М. Бердяєва про складну діалектику екзистенціалів самотності, нудьги, туги та страху в філософії А. Федя.

Сьогодні в філософській прозі А. Федя свідомість, що рефлексує, і пережила хоч би одного разу досвід буття, так чи інакше приходиться до думки про те, що повнота буття є лише різновидом небуття, що буття, як вічне вислизання, не наділене сутністю. А те, що завжди залишається, як деяке необхідне середовище свідомості, яку не можна знищити і якої не можна уникнути – це самотність свідомості, відчуження, і тривога перед нею та самим життям. За якусь хвилину подумки проскочило усе її минуле життя, через другу – виросли палади майбутнього, через третю – все щезло. Самокритично зазначила, що щира і відверта душа не здатна вивести її в люди, бо в розхристану душу плюють усі, кому не ліньки. Про це й мамка каже, що дуже я відкрита, точніше – відверта, у мене й вода у гузні не встоїть ся... (А. Федь. Оклад с. 5).

Екзистенція визначає вільне існування без мети та мотивації, що викликає не зрозумілий відчай, який виникає з страху небуття.

Як тільки свідомість відкриває своє буття настільки, наскільки вона його розуміє, вона стає безнадійно самотньою; настільки вона існує, наскільки вона є одинокою. Жива, існуюча свідомість – це завжди самотня свідомість, яка відчуває відчай та тривогу перед небуттям із-за гріховності людської природи.

Страх самотності криється в природі людини. Вона метафізично самотня і знаходиться у відчаї. У А. Федя самотність, жажлива бездомність є смислом дійсного існування людини, її істинне буття. “Сама структура людської свідомості сформована глибокою і споконвічною самотністю”. На мить зупинилася і замріяно втупила в далину очі, посміхнулася рум’яними ямочками щік уявному відставному солдатові у вилинялій гімнастерці під ремінь з бляхою. Та ще чого тільки й не нараяла собі. То вже як забуває фантазія української жінки – одним присідом може намалювати з хижі палац, з пагорба – гору. Зараз їй треба виходити з ситуації.

Згідно з міркуваннями Гуссерля, самотність є основною методичною вимогою, необхідною для здійснення трансцендентальної редукції, яка є єдиним шляхом осягнення Его в акті виведення за дужки всього чуттєво-емпіричного світу, людей і самого подолання страху прокляття та емпіричного Я. Це дозволяє виявити всередині свідомості інтерсуб’єктивність Я, здатність свідомості виконувати безкінечну множину своїх модусів, так званих трансцендентальних Інших. Це можуть бути і минулі стани Я, і спогади про них, що переживаються зараз, або ж майбутнє Я, співіснуюче як модифікація Его. А ще вона казала собі те, що повні люди за своєю природою оптимісти, бо у них багато тіла, скільки не вкусиш – всієї не з’їси. “Я вірю, що пройду крізь завірюху, вогонь і їдкий дим”.

Але і природну та соціальну самотність можна побачити в романах А. Федя. (Ніхто інший не може розділити мої почуття і думки, як Я сам, ніхто не може пережити мою єдиність за мене. Кожен мій досвід переживання тільки мій, глибоко індивідуальний процес. У цьому смислі роз’єднаність – суттєвий стан наших переживань. “Не везе мені, – думала Катря. – І сон хороший снився, і на карти випадав червовий король з казюноного дому”. Вона подумки говорила сама з собою, а степ прислухався і мовчав. А вона мережила нові й нові пла-